

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.1.2.10>

ZASADY MORALNE WSPÓLDZIAŁANIA ŚLEDZCZEGO Z PRZEDSTAWICIELAMI JEDNOSTKI OPERACYJNEJ W POSTĘPOWANIU KARNYM UKRAINY

Mykola Borysenko

*kierownik Działu ds. Zapobiegania i Wykrywania Korupcji
Ministerstwa Polityki Społecznej Ukrainy (Kijów, Ukraina)*

ORCID ID: 0000-0003-4953-1227

e-mail: MykolaBorysenko@ukr.net

Adnotacja. Artykuł poświęcono wyjaśnieniu kwestii moralności podczas profesjonalnej komunikacji między śledczym a funkcjonariuszami operacyjnymi w postępowaniu karnym Ukrainy. Normy moralności wpływają bezpośrednio i codziennie na podejmowanie decyzji przez osoby pełniące funkcje karno-procesowe oraz na otoczenie. W rezultacie w procesie rozwoju społecznego państwa ukraińskiego ujawnia się tendencja do harmonizacji mechanizmów wzajemnego przenikania się moralności i prawa, co wiąże się z charakterem kultury i stopniem cywilizowania społeczeństwa. Moralność jest bardziej ruchliwa niż prawo, dlatego ciągle wymaga zmian w prawie. Procesowa i nieprocesowa interakcja śledczego z jednostkami operacyjnymi ma celowy charakter i stanowi ściśły konglomerat. Stwierdzono, że biorąc pod uwagę charakter i zakres publicznego zagrożenia wykroczenia karego, interakcja może być krótkotrwała i długotrwała. W zależności od regulacji prawnych formy współdziałania są procesowe (prawne) i nieprocesowe (organizacyjne), a uzgodniona i operacyjna współdziałanie śledczego z jednostkami Narodowej Policji jest kluczem do pomyślnego wykonania zadań postępowania karnego.

Słowa kluczowe: niebezpieczeństwo publiczne, wykroczenie karne, współdziałanie, udowodnienie, śledczy.

MORAL FUNDAMENTALS OF THE INVESTIGATOR'S INTERACTION WITH REPRESENTATIVES OF THE OPERATIONAL DEPARTMENT IN THE CRIMINAL PROCEEDINGS OF UKRAINE

Mykola Borysenko

*Head of the Sector for Prevention and Detection of Corruption
Ministry of Social Policy of Ukraine (Kyiv, Ukraine)*

ORCID ID: 0000-0003-4953-1227

e-mail: MykolaBorysenko@ukr.net

Abstract. The article is devoted to clarifying moral issues during professional communication between investigators and operatives in criminal proceedings in Ukraine. Moral norms directly and daily influence the decision-making of persons performing criminal procedural functions and the environment. As a result, in the process of social development of the Ukrainian state, the tendency of harmonization of mechanisms of interpenetration of morality and law is revealed, which is connected with the nature of culture and the degree of civilization of society. Morality is more mobile than law, and therefore constantly requires changes in law. Procedural and non-procedural interaction of the investigator with the operational units is purposeful and is a close conglomerate. It is concluded that given the nature and degree of public danger of a criminal offense, the interaction can be short-term and long-term. Depending on the legal regulation, the forms of interaction are procedural (legal) and non-procedural (organizational), and the coordinated and operative interaction of the investigator with the National Police units is the key to the successful implementation of the tasks of criminal proceedings.

Key words: public danger, criminal offense, interaction, evidence, investigator.

МОРАЛЬНІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО З ПРЕДСТАВНИКАМИ ОПЕРАТИВНОГО ПІДРОЗДІЛУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ

Микола Борисенко

*завідувач Сектору з питань запобігання та виявлення корупції
Міністерства соціальної політики України (Київ, Україна)*

ORCID ID: 0000-0003-4953-1227

e-mail: MykolaBorysenko@ukr.net

Анотація. Статтю присвячено з'ясуванню питань моралі під час професійної комунікації між слідчим та оперативними співробітниками в кримінальному провадженні України. Норми моралі впливають безпосередньо та повсякденно на прийняття рішень осіб, які здійснюють кримінально-процесуальні функції, і на оточення. Як результат, у процесі суспільного розвитку Української держави викривається тенденція гармонізації механізмів взаємопроникнення моралі та права, що пов'язане з характером культури та ступенем цивілізованості

суспільства. Мораль рухливіша за право, а тому постійно вимагає змін у праві. Процесуальна та не процесуальна взаємодія слідчого з оперативними підрозділами має цілеспрямований характер та являє собою тісний конгломерат. Зроблено висновок, що, враховуючи характер і ступінь суспільної небезпечності кримінального правопорушення, взаємодія може бути короткостроковою і тривалою. Залежно від правової регламентації форми взаємодії є процесуальні (правові) і непроцесуальні (організаційні), а узгоджена та оперативна взаємодія слідчого з підрозділами Національної поліції є запорукою успішного виконання завдань кримінального провадження.

Ключові слова: суспільна небезпечність, кримінальне правопорушення, взаємодія, доказування, слідчий.

Вступ. Взаємодія слідчого з оперативними та іншими підрозділами органів Національної поліції України за своїм характером і змістом є неоднорідною. Ця обставина спонукає авторів, що розглядають проблемі взаємодії, диференціювати її за видами і формами. З аналізу наукових досліджень прослідковується певна неоднорідність та неоднотайність у питанні щодо визначення видів та форм взаємодії. Досліджуючи форми та види взаємодії слідчих, одні автори розрізняють взаємодію лише за формами, а інші – одні й ті ж засоби розглядають в одних випадках як види, а в інших – як форми взаємодії або ж взагалі констатують, що із форм взаємодії випливають види взаємодії (Борисенко, 2020: 124).

Зокрема, В.А. Даниляк, здійснюючи дослідження взаємодії під час розслідування економічних злочинів, учинених організованими групами, визначає взаємодію лише за формами, залежно від завдань, на вирішення яких направлена така діяльність, та взагалі не здійснює поділ взаємодії за видами (Даниляк, 2019: 65).

Досліджуючи взаємодію слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами в системі методики розслідування злочинів, В.М. Малюга зазначає, що вид взаємодії слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами в кримінальному провадженні – це один із різновидів тієї чи іншої форми або напряму (об'єкта) цієї взаємодії. Іншими словами, на думку вказаного автора, ці різновиди можна систематизувати або залежно від форми, або напряму (об'єкта) взаємодії. Перший варіант є більш придатним для забезпечення логіки цієї систематизації, а другий – її повноти, враховуючи доволі значну кількість різновидів взаємодії (Малюга, 2016: 129).

Не поділяючи таку позицію, вважаємо, що первинним елементом взаємодії є види, оскільки виокремлення взаємодії лише за формами є недостатньою умовою дослідження цієї проблеми. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами та посадовими особами – це передусім діяльність, яку уповноважені службові особи здійснюють у певних формах, передбачених законодавством та адаптованих й апробованих під час практичної діяльності з розслідування кримінальних правопорушень. Визначення конкретного виду цієї діяльності важливе для встановлення відмінностей між процесуальними й непроцесуальними діями, спрямованими на встановлення обставин, які підлягають доказуванню, унормованих у частині 1 статті 91 КПК України, а в підсумку – на виконання завдань кримінального провадження.

Основна частина. Існують різні точки зору на класифікацію взаємодії за видами.

Дослідивши позиції вчених щодо класифікації форм взаємодії, ми вважаємо, найбільш раціональною класифікацією поділу форм взаємодії як з теоретичної, так і з практичної точки зору є поділ на процесуальні та непроцесуальні (організаційні) форми. На підтримку нашої позиції варто навести думку В.Г. Дрозд, яка зазначає, що із практичної точки зору розмежування взаємодії залежно від її правової форми, а саме на процесуальну та непроцесуальну, є найбільш вдалим. Ця авторка вказує, що таке розмежування є умовним, оскільки процесуальні форми взаємодії більш детально регламентуються в законах та відомчих нормативних актах, а непроцесуальні не досить повно визначені на рівні законодавства (Дрозд, 2018: 109).

Отже, процесуальні форми взаємодії є тим видом кримінальних процесуальних відносин, які регламентовані чинним законодавством, а непроцесуальні (організаційні) врегульовані відомчими нормативно-правовими актами (наказами, інструкціями, порядками, вказівками тощо) та нормами службової етики, які сформовано практикою (Борисенко, Мельник, 2017: 190).

Як зазначає М.А. Погорецький, вибір слідчим конкретної процесуальної форми взаємодії є його процесуальним рішенням. Процес його прийняття включає: оцінку ситуації, що склалася в кримінальному провадженні; доцільність вибору конкретної форми взаємодії; процес оформлення цього рішення; контроль за його реалізацією та виконанням. Вираження таких форм співпраці між зазначеними суб'єктами кримінального провадження здійснюється шляхом надання слідчому права доручати оперативним підрозділам іншого району проведення як слідчих (розшукових) дій (далі – СРД), так і залучення до їх проведення працівників поліції, наприклад, щодо проведення обшуку чи особистого обшуку під час розслідування кримінального провадження (Погорецький, 2017: 60).

До переліку процесуальних форм взаємодії С.С. Чернявський відносить:

- спільний розгляд слідчими та оперативними працівниками первинних матеріалів про злочин;
- проведення оперативно-розшукових заходів (далі – ОРЗ) у справах, в яких не встановлено особу, яка вчинила злочин, після передачі цієї справи слідчому;
- виконання доручень слідчого про проведення ОРЗ;
- проведення за дорученням слідчого окремих слідчих та процесуальних дій;
- вжиття заходів щодо встановлення особи, стосовно якої винесено постанову про притягнення як обвинуваченого після зупинення розслідування (Чернявський, 2001: 196–197).

Серед процесуальних форм взаємодії Д.Й. Никифорчук виділяє:

- здійснення самостійно оперативними підрозділами ОРЗ і термінове інформування слідчого про результати;
- виконання органами дізнання ОРЗ і невідкладних СРД за дорученням слідчого;

- виконання оперативними підрозділами вимог слідчого з метою сприяти виконанню СРД;
- виконання оперативними підрозділами доручень на проведення СРД в інших районах;
- виконання оперативними підрозділами запитів відповідних міжнародних правоохоронних організацій та правоохоронних органів, запитів повноважних державних органів, установ та організацій щодо ОРЗ;
- здійснення оперативними підрозділами розшуку підозрюваного згідно з дорученням слідчого;
- участь спеціалістів правоохоронних органів у проведенні СРД;
- проведення експертизи в експертних установах;
- застосування заходів безпеки стосовно осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві;
- проведення ОРЗ щодо осіб, затриманих за вчинення злочину, та осіб, взятих під варту (Никифорчук, 2002: 151–154).

Проаналізувавши погляди науковців та практичних працівників, О.П. Бойко та В.В. Рогальська дійшли висновку, що в науковій літературі не міститься вичерпного переліку непроцесуальних форм взаємодії між зазначеними вище суб'єктами. При цьому майже всі автори наголошують на тому, що вони повинні бути врегульовані відомчими документами (наказами, інструкціями, вказівками) та нормами службової етики, виробленими практикою (Бойко, Рогальська, 2018: 57). Не претендуючи на остаточність, вважаємо, що відповідно до цих документів, а також положень, рекомендованих наукою та апробованих у практичній діяльності, орієнтовний перелік спільних дій слідчих Національної поліції України з оперативними та іншими підрозділами та їхніми посадовими особами може бути таким:

- погоджене планування;
- спільний аналіз й оцінка слідчими результатів діяльності оперативного працівника;
- взаємний обмін інформацією;
- спільна діяльність у складі СОГ;
- спільні організація й планування СРД та НСРД;
- консультування;
- надання допомоги наявними силами й засобами;
- спільне використання криміналістичних та оперативно-технічних засобів тощо.

Наведений перелік не може бути вичерпним. І як правильно вказує Мельник О.В., «на сучасному етапі розвитку людства основною тенденцією злочинності є її абсолютне зростання <...> дана проблема є такою, що стосується моральних чинників суспільного життя. Девальвація культурних цінностей та пріоритет матеріальних благ є тими умовами, що фактично породжують суперечності в будь-якій сфері діяльності. Кримінальний процес – не виняток» (Мельник, 2007: 23).

Професійна майстерність слідчих та співробітників оперативних підрозділів й інших посадових осіб Національної поліції України постійно підвищується й вдосконалюється, тож цей перелік постійно буде доповнюватися з урахуванням конкретних цілей та завдань, які потребують свого досягнення й виконання під час взаємодії між ними. Безперечно й те, що вибір конкретних форм взаємодії залежить від етапів досудового розслідування, від виду кримінального правопорушення, від особливостей його розслідування та інших обставин.

На нашу думку, будь-які непроцесуальні прояви взаємодії слідчого з оперативними підрозділами відносяться до категорій етики, тобто є цілком оціночними, про що свідчить їхній динамічний характер, прояв якого має моральні засади розвитку взаємодії зазначених суб'єктів.

Крім цього, будь-яка з вибраних форм взаємодії повинна відповідати таким умовам, як: дотримання законності у своїй діяльності всіма учасниками взаємодії; розподіл компетенції між слідчим і правоохоронними органами, яка визначена чинним законодавством та специфікою їхньої діяльності; використання засобів і сил, якими повинні володіти слідчий та правоохоронні органи; керівна роль слідчого та його процесуальна незалежність під час здійснення взаємодії до внесення відомостей до ЄРДР та здійснення досудового розслідування (Чувилев, 1981: 10–12).

У свою чергу, якщо говорити про непроцесуальну взаємодію, варто визнати, що вона відбувається в площині принципів етики, що стають притаманними кожному працівникові відповідно до Наказу МВС України від 09.11.2016 р. № 1179 «Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських», де зазначено, що варто «у кожному окремому випадку вибирати той захід з-поміж заходів, передбачених законодавством України, застосування якого призведе до настання найменш негативних наслідків; поводитися стримано, доброзичливо, відкрито, уважно і ввічливо, викликаючи в населення повагу до поліції і готовність співпрацювати; контролювати свою поведінку, почуття та емоції, не дозволяючи особистим симпатіям або антипатіям, неприязні, недоброму настрою або дружнім почуттям впливати на прийняття рішень та службову поведінку; мати охайний зовнішній вигляд, бути у встановленій формі одягу; дотримуватися норм ділового мовлення, не допускати використання ненормативної лексики; зберігати інформацію з обмеженим доступом, яка стала йому відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків; інформувати безпосереднього керівника про обставини, що унеможливають його подальшу службу в поліції або перебування на зайнятій посаді» (Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських, 2016).

З огляду на зазначене важливість правильної організації протидії кримінальним правопорушенням указує на потребу поглибленого вивчення теоретичних засад та практики взаємодії слідчого з підрозділами та посадовими особами органів Національної поліції України, дослідження й постійного вдосконалення її принципів, видів та форм. Адже взаємодія слідчого з підрозділами органів Національної поліції під час

досудового розслідування – це заснована на законі, оперативна, спільна, узгоджена та своєчасна діяльність під час кримінального провадження, спрямована на використання методів і засобів за планомірного та неупередженого розподілу між ними компетенцій, функцій, повноважень, взаємних обов'язків, спрямована на досягнення завдань досудового розслідування.

Висновки. Враховуючи характер і ступінь суспільної небезпечності кримінального правопорушення, взаємодія може бути короткостроковою і тривалою. Залежно від правової регламентації форми взаємодії є процесуальними (правовими) і непроцесуальними (організаційними), а узгоджена та оперативна взаємодія слідчого з підрозділами Національної поліції є запорукою успішного виконання завдань кримінального провадження, визначених у статті 2 КПК України. З урахуванням цього, на наш погляд, можна говорити про мораль як культурний феномен учасників кримінального провадження, що полягає у сприйнятті індивідом свого внутрішнього світу до спілкування з навколишніми шляхом або епізодичного спілкування, або довготривалого, але завжди такого, який є підґрунтям у прийнятті рішень та процесуальних дій відповідно до законодавства.

Список використаних джерел:

1. Бойко О.П., Рогальська В.В. Взаємодія слідчих Національної поліції України з підрозділами карного розшуку на досудовому провадженні : монографія. Дніпро : Видавець Біла К.О., 2018. 180 с.
2. Борисенко М.В. Види та форми взаємодії слідчого з посадовими особами та підрозділами органів Національної поліції. *Knowledge. Education. Law. Management.* 2020. № 3 (31). С. 124–129.
3. Борисенко М.В., Мельник О.В. Взаємодія слідчого з іншими посадовими особами та підрозділами Національної поліції під час кримінального провадження: загальна характеристика. *Науковий вісник публічного та приватного права.* 2017. Вип. 5. Т 1. С. 188–191.
4. Даниляк А.В. Особливості взаємодії під час розслідування економічних злочинів, вчинених організованими групами : монографія. Харків : Панов А.М., 2019. 232 с.
5. Дрозд В.Г. Правове регулювання досудового розслідування: проблеми теорії та практики : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. 448 с.
6. Малюга В.М. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами в системі методики розслідування злочинів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2016. 289 с.
7. Мельник О.В. Роль моралі у кримінально-процесуальному праві. *«Іменем Закону. Науковий вісник».* 2007. № 3 (4). С. 23–25.
8. Никифорчук Д.Й. Проблемні питання взаємодії в розкритті злочинів. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика) : науково-практичний журнал.* 2002. № 2. С. 151–154.
9. Погорецький М.А. Кримінально-процесуальні правовідносини: структура і система : монографія. Харків : Арсіс, 2002. 160 с.
10. Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських : Наказ Наказу МВС України від 09.11.2016 р. № 1179.
11. Чернявський С.С. Методика розслідування злочинів у сфері кредитування : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2001. 240 с.
12. Чувилов А.А. Взаимодействие следователя внутренних дел с милицией : учебное пособие. Москва : МВШ МВД СССР, 1981. 79 с.

References:

1. Boiko O.P., Rohalska V.V. (2018). Vzaiemodiia slidchykh Natsionalnoi politsii Ukrainy z pidrozdilamy karnoho rozshuku na dosudovomu provadzhenni [Interaction of investigators of the National Police of Ukraine with criminal investigation units in pre-trial proceedings]: monohrafiia. Dnipro : Vydavets Bila K.O. 180 p. [in Ukrainian].
2. Borysenko M.V. (2020). Vydy ta formy vzaiemodii slidchoho z posadovymy osobamy ta pidrozdilamy orhaniv Natsionalnoi politsii [Types and forms of interaction of the investigator with officials and units of the National Police]. *Knowledge. Education. Law. Management.* № 3 (31). pp. 124–129. [in Ukrainian].
3. Borysenko M.V., Melnyk O.V. (2017). Vzaiemodiia slidchoho z inshymy posadovymy osobamy ta pidrozdilamy Natsionalnoi politsii pid chas kryminalnoho provadzhennia: zahalna kharakterystyka [Interaction of the investigator with other officials and units of the National Police during criminal proceedings: general characteristics]. *Naukovyi visnyk publichnoho ta pryvatnoho prava.* Vyp. 5. T 1. pp. 188–191. [in Ukrainian].
4. Danyliak A.V. (2019). Osoblyvosti vzaiemodii pid chas rozsliduvannia ekonomichnykh zlochyniv, vchynenykh orhanizovanymy hrupamy [Features of interaction during the investigation of economic crimes committed by organized groups]: monohrafiia. Kharkiv : Panov A.M. 232 p. [in Ukrainian].
5. Drozd V.H. (2018). Pravove rehuliuвання dosudovoho rozsliduvannia: problemy teorii ta praktyky [Legal regulation of pre-trial investigation: problems of theory and practice]: monohrafiia. Odesa : Vydavnychi dim «Helvetyka». 448 p. [in Ukrainian].
6. Maliuha V.M. (2016). Vzaiemodiia slidchoho z operatyvnymy pidrozdilamy ta inshymy subiektamy v systemi metodyky rozsliduvannia zlochyniv [Interaction of the investigator with operational divisions and other subjects in system of a technique of investigation of crimes]: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09, Lviv. 289 p. [in Ukrainian].
7. Melnyk O.V. (2007). Rol morali u kryminalno-protsesualnomu pravi [The role of morality in criminal procedure law]. *«Іменем Закону. Naukovyi visnyk».* № 3(4). pp. 23–25. [in Ukrainian].
8. Nykyforchuk D.I. (2002). Problemnii pytannia vzaiemodii v rozkrytti zlochyniv [Problematic issues of cooperation in crime detection]. *Borotba z orhanizovanoiu zlochynnistiu i koruptsiieiu (teoriia i praktyka): nauково-praktychnyi zhurnal.* № 2. pp. 151–154. [in Ukrainian].

9. Pohoretskyi M.A. (2002). Kryminalno-protsesualni pravovidnosyny: struktura i systema [Criminal procedural legal relations: structure and system]: monohrafiia. Kharkiv : Arsis. 160 p. [in Ukrainian].
10. Pro zatverdzhennia Pravyl etychnoi povedinky politseiskykh [On approval of the Rules of ethical conduct of police officers]: Nakaz Nakazu MVS Ukrainy vid 09.11.2016 № 1179. [in Ukrainian].
11. Cherniavskiy S.S. (2001). Metodyka rozsliduvannia zlochyniv u sferi kredytuvannia: dys.. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv, 2001. 240 p. [in Ukrainian].
12. Chuvilev A.A. (1981). Vzaimodeistvie sledovatel'ia vnutrennikh del s militsiey [Interaction of the investigator of internal affairs with the police]: Uchebnoe posobie. M.: MVSh MVD SSSR. 79 p. [in Russian].